

LÄNSSTYRELSEN

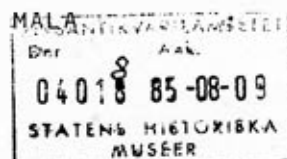
I KALMAR LÄN
Planeringsavdelningen
Länsantikvarien

BESLUT

1985-07-31

11.392-1766-85

Landskap Småland
Kommun Mönsterås
Socken Alem
Ort Pataholm
Fastighet Strömsrum 2:7
Harbergiska gården

Byggnadsminnesförklaring

Ni har väckt frågan om byggnadsminnesförklaring av byggnaderna på rubricerade fastighet. Byggnadsnämnden i Mönsterås kommun har tillstyrkt en byggnadsminnesförklaring. Ni har godkänt upprättat förslag till skyddsföreskrifter.

./.

Länsstyrelsen har 1983-02-10 upprättat en pm över Harbergiska gården (bil. 1). Härav framgår att byggnaden troligen uppfördes på 1840-talet och att den utgör en av de gamla köpmansgårdarna i den f d köpingen Pataholm. I byggnaden finns marinmålaren Oscar Hullgrens atelje bevarad i så gott som oförändrat skick sedan konstnärens död 1948. Byggnaden används som museum och samlingslokal.

Harbergiska gården utgör en exteriört och interiört välbevarad köpmansgård. I bottenvåningens inredning finns även spår av den bad- och brunnsverksamhet som startades här på 1880-talet. Gården bevarar minnet av den expansiva handelsverksamheten i Pataholm vid 1800-talets mitt samt även badortsverksamheten omkring sekelskiftet 1900. Byggnaden har ett så betydande kulturhistoriskt värde att den är att betrakta som synnerligen märklig.

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 1 § lagen om byggnadsminnen byggnaderna på fastigheten Strömsrum 2:7 för byggnadsminnen.

Länsstyrelsen meddelar enligt 2 § samma lag följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnadens inre får inte sådana åtgärder vidtagas, som medför ingrepp i befintlig rumsindelning

Postadress:
391 86 KALMAR

Telefon:
(växel-direktval)
0480/82 000

Postgiro:
3 51 78 - 3

eller stomme. Ingrepp får ej heller göras i fast inredning såsom lister, dörrar, väggmålningar, köksinredning m m.

3. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller eller det kulturhistoriska värdet minskar. Vård och underhållsåtgärder skall utföras på ett sätt som är anpassat efter det material och den teknik med vilken byggnaden uppförts.
- ./.
4. Den till byggnaden hörande tomt (se karta bil 2) får inte ytterligare bebyggas och skall hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär inte förvanskas.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar ifråga om vård och underhåll av byggnad och tomt.

Länsstyrelsen kan enligt 3 § byggnadsminneslagen meddela dispens från ovannämnda föreskrifter om ändringen anses nödvändig för att byggnaderna skall vara till nytta eller om andra särskilda skäl finns för en ändring.

Enligt 14 § tredje stycket samma lag gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

./.

Detta beslut kan överklagas hos kammarrätten i Jönköping, se bilaga 3).

Ivar Hinnefors

Kjell-Håkan Arneil

Bilaga

1. PM
2. Karta
3. Hur man överklagar

Kopia

Akten
Länsantikvarien + bil 1 - 2
Riksantikvarieämbetet, rek mb, + bil 1 - 3
Kalmar läns museum + bil 1 - 2
Mönsterås kommun, byggnadsnämnden + bil 2
Inskrivningsmyndigheten vid Oskarshamns tingsrätt,
lagakraftbevis + bil 2

Harbergiska gården, Pataholms gamla köping, Mönsterås kommun

Allmän bakgrund

Pataholm är Ålems sockens äldsta handels-, varvs och utskepningsort och har under många år haft karaktären av lydköping under stapelstaden Kalmar, men redan på 1520-talet omtalas platsen som "olaga hamn". Efter att en kort tid ha tjänat som utskiepningsshamn för Eksjö blev Pata i början av 1600-talet en köping under Kalmar. Pata blev en allt mer självständig handelsort, men officiellt lydte köpingen under Kalmar ända fram till de första åren på 1900-talet.

De gamla gårdarna i Pataholm var ursprungligen köpmansgårdar, och belägna intill torget på den lilla kulle som tidigare varit en holme, skild från själva Pata, som i huvudsak låg på fastlandet, av ett grunt sund. Denna del av köpingen fick därför sitt nuvarande namn, Pataholm.

Hantverk

Till trakten omkring torget samlades såväl handel som dåtida hantverk, särskilt färgeri och garveri. Garverirörelsen startade redan i början av 1800-talet och färgeri finns nämnt år 1847. 1864 startar S Chr Harberg en betydande färgerirörelse.

Träexport

Den mest betydande handeln i Pataholm blev av naturliga skäl trävaruhandeln. Bygderna inåt socknen och grannsocknarna var skogsbygder som kunde leverera stora mängder virke, inte minst för export från hamnen i Pataholm. Sin sista storhetstid fick köpingen då Carl Johan Hullgren år 1870 kom till Pataholm och startade en mycket omfattande exporthandel med trävaror.

Skeppsbyggeri och sjöfart

Skeppsbyggeri har sannolikt förekommit i Pata redan på 15- och 1600-talen. På 1700-talet vet man att det fanns varv både i Pata och vid Saltor omedelbart söder om nuvarande Pataholm. På Varvsholmen nära land utanför Pataholm bedrevs i mitten på 1800-talet en betydande varvsrörelse. Detta varv, som var det sista på orten, lades ner i mitten av 1880-talet.

Vid sidan av skeppsbyggeriet bedrevs också en omfattande rederirörelse.

Pataholm som varvs- och rederiort utkonkurrerades under 1800-talets andra hälft av socknens andra kustsamhälle, Timmer nabben, beläget ungefär en mil längre norrut längs kusten.

Köpmanna- gårdarna

Såväl Hullgrensgården, där trävaruhandlaren hade sin rörelse, som Harbergiska gården, där färgerirörelsen fanns, finns bevarade och ägs av Ålems Hembygdsförening. Hullgrensgården är sedan år 1966 byggnadsminne.

Gårdarna ligger intill varandra och är sammanbyggda med ett portvalv. Då båda gårdarna har samma ägare och utnyttjas på i stort sett samma sätt, dels som museer och dels som samlingslokaler för hembygdsföreningens arrangemang, är det naturligt att båda gårdarna har samma kulturhistoriska skydd och samma rättsliga status.

Hela bebyggelsegruppen ingår i en 1976 fastställd byggnadsplan och är i planen utlagd som område som skall utgöra reservat för befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Harbergiska gården,
historik

Byggnaden är troligen uppförd på 1840-talet, cirka 20 år innan färgaren Harberg startade sin rörelse, och tjänade ursprungligen som bostad. Innan Harberg övertog den kallades den Sylvins gård. På 1880-talet användes bottenvåningen i den bad- och brunnsvérksamhet som trävaruhandlaren Hullgren i grangården då startade. Trädgårdarna till Hullgrensgården och Harbergiska gården slogs samman och blev brunnspark. Det hälsobringande vattnet hämtades från en källa i byn S Bäckebo, en halvmil härifrån.

På övervåningen hade marinmålaren Oscar Hullgren - son till trävaruhandlaren - en ateljé, dit han ofta återkom, även under de perioder då han bodde på annat håll. Ateljén står i dag i stort sett oförändrad kvar sedan Oscar Hullgrens tid. Han dog 1948. Ateljén och ett par intilliggande rum är numera museum, där en samling av Hullgrens konst från olika epoker visas. Återstående rum på övervåningen inrymmer Ålems Hembygdsförenings fotomuseum. Bottenvåningen används för hembygdsföreningens kulturarrangemang.

Exteriör

Harbergiska gården är en två våningar hög träbyggnad, uppförd i liggande timmer och klädd med stående träpanel med profiletrade täcklistor. Grunden är lagd av natursten, i huvudsak sandsten. Utvändiga trappor är av huggen natursten. Tak-täckningsmaterialet är enkupigt tegel. Det nuvarande tegeltaket är av relativt sent datum, cirka 10 år.

Fasaderna är målade med linoljefärg. Kulören är ljus grå. Knutbräder, fönsterfoder, vindskivor, dörrar och snickerier på veranden är vitmålade.

Gatufasaden är försedd med en hängande skylt med namnet Harbergsgården. Gatans kullerstensbeläggning går ända fram till stengrunden. I övrigt är trädgården inhägnad med ett spjälstaket. Detta är rödfärgat med vita spjälspetsar. Trädgården hålls som gräsmatta. Några fruktträd finns. Nära verandan på sydöstra gaveln finns ett imponerande bigarråträd.

Interiör

Bottenvåningen består av kök, tre rum, tambur och köksfarstu. Det största rummet utgörs av den s k societetssalongen. Den upptar den sydöstra tredjedelen av bottenplanet och har utmed hela sin längd en veranda under tak. Salongen inreddes under brunnsepoken till matsal och festsal och försågs då bl a med väggmålningar på spännpapp. Målningarna, som utförts av den på somrarna kringresande målaren Axel Roth, troligen år 1886, visar motiv från olika delar av Europa. Roth har även utfört en del andra "bygdemålningar" i trakten. I Harbergsgården finns en sådan tavla av honom över Ålems kyrka, för några år sedan skänkt till Ålems Hembygdsförening av kvarvarande medlemmar i den nedlagda logen Tillinge. Roths väggmålningar finns också på Råsnäs och Haraldsmåla.

Köket på bottenplanet är i stort sett bevarat i ett skick från början av 1900-talet.

Övervåningen består av ateljén, fyra mindre rum, ett litet kök samt en salong, idag utnyttjad för fotomuseet. Till övervåningen leder två invändiga trappor, en från stora ingången mot torget och en från köket mot gården och ut-husen.

Litteratur:
Ålemsboken
M Hofrén 1946: Pataholm

Gunnar Svensson

Bil:

Planritning
Byggnadsplanekarta
Beskrivning och bestämmelser
till fastställd byggnadsplan

Om Ni vill överklaga detta beslut, skall Ni/kommunen/bolaget skriva till kammarrätten i Jönköping, Box 564, 551 02 Jönköping och tala om hur och varför Ni vill att beslutet skall ändras. Sänd även med sådant som Ni anser har betydelse för ärendet.

Kammarrätten måste ha fått in Er skrivelse inom tre veckor räknat från den dag då Ni fick del av beslutet.

Tala om vilket beslut Ni överklagar, t ex genom att anteckna ärendets nummer.

Underteckna skrivelsen och uppge fullständigt namn, personnummer, postadress och telefonnummer. Om Ni anlitar ombud kan i stället ombudet underteckna skrivelsen.

Uppllysningar

Även riksantikvarieämbetet och statens historiska museer kan klaga över detta beslut.

För ytterligare uppllysningar kan Ni vända Er till länsstyrelsen.